

לאור החכמה

לאור חכמתו של רבינו בעל 'אור שמח' ו'משך חכמה'

עלון מס' 6 | פרשת תולדות תשפ"א

שמחת התורה

עומקה של תורה

אמתלא במוחזקים

ה. בזה יישב את היתרו של יצחק לחיות עם רבקה על אף שהוחזקה ימים רבים לאחותו, שכיון שכל חזקתו הייתה רק מחמת דבריו, הוא נאמן לחזור ולתת אמתלא שאמירתו היא רק להצילו ממוות.

ו. אך האמת יש לומר, שמה שאמרו שבעלה לוקה עליה, אין הכוונה שהיא אינה לוקה, אלא אדרבה החידוש הוא שלא מיבעי האשה שהתרו בה וקבלה עליה מלקות שיש בזה הודאה שהיא באמת טמאה, לוקה, אלא אפילו הבעל שאין האמתלא תלויה בו ואינו יכול להודות, חייב מלקות, כיון שאחר שהוחזקו לא מועילה האמתלא כלל. אבל ודאי שגם האשה לוקה אף על פי שהיא החזיקה את איסורה.

אם כן, אחר שהוחזקו יצחק ורבקה ימים רבים, לכאורה לא תועיל אמתלא להתירם על אף שנאסרו רק על פי דיבורם, כיון שמלקים על החזקות אף במקרה כזה, וכשם שמלקים את האשה עצמה בהחזקה בשכנותיה.

ז. רק משום שהיא 'טובת מראה', הם 'אנשי המקום' הפרוצים בזימה, והוא בנו של אברהם המנוסה בכעין זה, הותרה רבקה ליצחק, שהרי יש כאן אמתלא מוכחת מעצם המקרה שאין דבריו על היותה אחותו אמת, ובמקום כזה אף כשהוחזקו ימים רבים יש בכח האמתלא להתירם.

ח. 'כי אמר' נדרש במקום שצריך הסבר, מדוע היה ירא, כי אמר בליבו, היה צורך במחשבה על הסיכונים והחלטה לחשוש מהם. אך כאן יראת יצחק הייתה ברורה מתוך המציאות אליה נקלע, האמתלא להכחשת האמת היתה מוכחת, על כן יראתו לאמר שאשתו היא פשוטה ואינה צריכה הסבר ואמירה, ואך לקורא מבארת התורה את נסיבות המציאות והיראה.

(משך חכמה בראשית כו ז, שו"ת הרמ"א סי' ב, שו"ת אור שמח סי' לג)

ויאמר אחותי היא כי ירא לאמר אשתי פן יהרגני... (בראשית כו ז)

א. בפסוק זה חסרות תיבות ביאור, יצחק ירא לאמר שרבקה אשתו כי היה לו חשש שיהרגוהו בגללה, היה מקום להוסיף 'כי אמר' פן יהרגוני, כאמור בכל מקום על סיבת החלטה.

ב. יצחק החזיק את רבקה לאחותו ואף על פי כן חי עמה 'מצחק את רבקה אשתו', וקשה לסוברים שבן נח אסור באחותו (סנהדרין נח:). איך חי עמה, והלא מבואר בגמרא (כתובות כב.). שאשה שאמרה לבעלה שהיא טמאה אסורה, אך אם חזרה ונתנה אמתלא לדבריה נאמנת, אמנם אחר שהוחזקה בשכנותיה כנדה, מבואר (קידושין פ.) שמלקים ושורפים וסוקלים על חזקות, ובעלה לוקה על ביאתה, וכתבו הרמב"ן (הובא בטור יו"ד קפה) והרשב"א (תורת הבית ב"ז ש"ב) שלא תועיל אמתלא לפטור את הבעל ממלקות (דלא כהטור שם). והלא רבקה הוחזקה שם לאחותו 'ויהי כי ארכו לו שם הימים' ולא תועיל ליצחק האמתלא שחשש ממיתה.

ד. והנה הרמ"א (שו"ת סי' ב) דקדק במה שאמרו שבעלה לוקה על ביאתה, שהיא עצמה אינה לוקה אף אחר שהוחזקה, כיון שמחמת ידיעתה את האמת מועילה לה האמתלא לפוטרה כמו בלא הוחזקה, ורק הבעל שלא יודע את אמיתת הדברים מוכחש מחמת החזקה, וילקה על אף האמתלה.

וכן בדיני החזקות ששורפים וסוקלים עליהם מועילה אמתלא במקום שהיא החזיקה את עצמה, וכמו שמצינו בכתובות (שם) שהועילה אמתלא לאשה שהוחזקה כאשת איש ימים רבים (כמאמר הברייתא לימים עמדה וקידשה את עצמה), ורק במקום שהוחזקו על ידי אחרים לא מועילה אמתלא ושורפים וסוקלים.

אור הדעת

פרקי מחשבה

ריח בוגדיו

וירח את ריח בגדיו... ריח בני כריח שדה אשר בירכו ה' (בראשית כו כז)

א. דרשו חז"ל (סנהדרין לז.) 'אל תקרי בגדיו אלא בוגדיו' כלומר שריחו הנפלא של יעקב היה דוקא מחמת הבוגדים הרשעים, ובמדרש רבה (פס"ה כב) נתנו דמיון לדבר מיוסף משיטא ויקום איש צרורות שהיו רשעים כל ימיהם ואך מיתתם הייתה בצדקות. והדבר תמוה, וכי על אלה תפארתו של יעקב, מדוע לא הריח בו ריחם של הצדיקים. גם הדמיון לשדה צריך ביאור, מה שייכותו למעלתם של רשעי ישראל.

ב. כשנבוא למדוד את ההפרש והחילוק בין יעקב לעשיו, לא

יתכן למוד על פי מעלת צדיקי ישראל שאין להם דמיון כלל באומות ואינם בהשוואה בין כללות עם ישראל לכללות עשיו. רק מעלת האומה היא ברוב העם הריקן והפשוט שרבים מעלותיו, זה ביראתו וזה בצדקתו וזה באהבתו לישראל וזה במסת ידו וזה בתורתו, ומתוך כולם עולה הריח. בולטת בתופעה זו היא הנהגתם של בוגדי ישראל שלמרות בגידתם עדיין טמונה בהם מעלת ישראל, וכיוסף ויקום שברגע אחד הפכו ליבם.

ג. שדה אשר בירכו ה' מעלתו במכלולו, כל עשב וצמח מעלה לפי תכונתו ריח קטן אשר אינו ניכר לבדו, השדה בשלימותו הוא היוצר את הריח הנפלא של ישראל, מתוך מעלת כל ריק וריק מתברכת האומה בכללה ומתעלה על ריחו של עשיו.

(משך חכמה דברים הפטרה, משך חכמה הדרן)

משך הלב

מעשי תורה ויראה

בוקי סריקי

בזמן היותו של רבי שמואל דוד (וואלקין) בדווינסק הוא שמע את בני העיר מספרים בהתפעלות מעשה מופת שארע עם רבי מאיר שמחה וסיפור המעשה כפי ששמעו רבי שמואל דוד היה כדלהלן: הזמן היה באביב זמן הפשרת השלגים, וכתוצאה מחורף מרובה גשמים ושלגים בזמן ההפשרה החלו מי נהר דווינסא העובר בדווינסק לעלות על גדותיו, המים הלכו וגאו והחלו להציף את כיכר העיר ונשקפה סכנת הצפה לעיר. המוני אנשים מודאגים עמדו בסמוך לנהר אשר הלך וגאה כשבלבם חשש כבד מפני הבאות, דבר סכנת ההצפה נודע לרבי מאיר שמחה ורבי מאיר שמחה ביקש כי יקחוהו אל הנהר העולה על גדותיו, רבי מאיר שמחה אכן הובל לעבר הנהר, וכאשר הגיע סמוך לנהר החלו לפתע המים לרדת אט אט עד ששבו לגבולם הרגיל. אנשים רבים היו עדים למופת שארע עם בואו של רבי מאיר שמחה והדבר היה לשיחת היום בפי כל בני העיר, ואף הגויים סחו בהתפעלות על הנס שארע בזכותו של הצדיק רבי מאיר שמחה רבה של דווינסק.

בזמן שהותו של רבי שמואל דוד (וואלקין) בביתו של רבי מאיר שמחה, באחת משיחותיהם, הגיע נושא השיחה אודות אותו מעשה מופלא שארע על ידי רבי מאיר שמחה, פתח רבי מאיר שמחה ואמר לרבי שמואל דוד לא אדע מה חפצים ממני לתלות בי בוקי סריקי, התחת אלוקים אני לעשות נפלאות. מה שארע הינו דבר טבעי לחלוטין, כי כשם שהמים היו יכולים לעלות מעלה מעלה כן היה אפשר שירדו וישובו למצבם הטבעי. והוסיף רבי מאיר שמחה כשחיוך קל על שפתיו, פשוט מוצלח הייתי שהצלחתי לכוון את זמן בואי בדיוק בזמן בו החלו המים לרדת, ומחמת צירוף מקרים זה באו אנשים לתלות בי את הנס והפלא שארע.

(הגאון בחדר, ח"ב תולדות רבי שמואל דוד וואלקין, עמ' 77-76)

חכמת חכמיו

בינת המקראות

מקנה נפרד

ויהי לו מקנה צאן ומקנה בקר (בראשית כו יד)

א. יש לעיין מדוע לא כלל את הצאן והבקר כאחד ואמר 'מקנה צאן ובקר'.

ב. על הכתוב 'כל חלב יצהר וכל חלב דגן ותירוש' דרשו חז"ל (בכורות נג.) שאין תורמים ממין על שאינו מינו, ולכן חילקם הכתוב כי מקום לכל אחד בפני עצמו.

ג. מבואר ברמב"ם (מלכים פ"ט ה"א) שיצחק הוא הראשון שהפריש מעשרות, על כן חילק הכתוב את מיני הצאן והבקר למקניהם הנפרדים, משום שאינם מתעשרים מזה על זה.

(משך חכמה בראשית כו יד)